

Är brottsbalken redan omodern?

*Inledningsanföranden vid Svenska Kriminalistförningens
årsmöte i Stockholm den 17 april 1969*

Av riksåklagare HOLGER ROMANDER och
professor ALVAR NELSON

I

Riksåklagaren Holger Romander:

Under det mångåriga förberedelsearbete som föregick brottsbalken var man till en början inställd på att ersätta 1864 års strafflag i ett sammanhang med en helt ny lag. Denna tanke övergavs dock ganska tidigt och i stället inriktade man sig på att revidera strafflagstiftningen i etapper. Sålunda fick vi ny lagstiftning om förmögenhetsbrotten 1942 och om brotten mot staten och allmänheten 1948. I fråga om påföljdssystemet genomfördes en rad betydelsefulla reformer med början på 1920-talet. Brottsbalken innebär till största delen en kodifiering av de rättsregler som tillkommit genom sådana partiella reformer. När det gäller bestämmelserna om de särskilda brotten, är det väsentligen bara brotten mot person som framträder i ett helt nytt skick i brottsbalken. I fråga om påföljderna medförde brottsbalken mera omfattande förändringar.

Med den lagstiftningsteknik som sålunda kommit till användning — och som var den enda tänkbara — är det naturligt att det redan nu kan vara aktuellt att ändra brottsbalken i sådana delar som innefattar kodifiering av tidigare partiella reformer. Man kan emellertid också i de nyreviderade avsnitten påträffa bestämmelser som knappast kan anses återspegla nuvarande värderingar och uppfattningar i samhället. Med det nu anförda syftar jag närmast på brottsbalkens speciella del, den som innehåller bestämmelser om de särskilda brotten, och jag kommer i fortsättningen att i huvudsak begränsa framställningen till sådana bestämmelser.

Mot brottsbalkens påföljdssystem kan enligt min mening främst riktas den anmärkningen att man av allmänpreventiva skäl inte tillräckligt har vidgat möjligheterna att undvika frihetsberövande påföljder. Det är möjligt att den avvägning som skett i detta hänseende var ofrånkomlig med hänsyn till riksdagsopinionen vid tiden för balkens tillkomst men sannolikt skulle det i dagens läge vara tänkbart att slopa vissa spärrar för ett fritt påföljdsval som uppställts av hänsyn till allmän laglydnad. Mer angeläget än reformer på detta område är dock att genomföra

begränsningar av åtalsplikten och vidga möjligheterna att handlägga mindre brott i förenklade former. Jag har nyligen — närmast med tanke på vårdbehövande narkotikamissbrukare — föreslagit vissa ändringar i 20 kap. 7 § rättegångsbalken och samtidigt tillsammans med kommunförbundet begärt översyn av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse beträffande unga lagöverträdare. Båda framställningarna syftar till att vidga möjligheterna för åklagarna att underlåta åtal. Jag vill gärna se de ifrågasatta lagändringarna som etapper på vägen mot en relativ åtalsplikt.¹⁾

Att jag inte närmare går in på frågor som rör påföljdssystemet beror ingalunda på någon nedvärdering av detta ämnesområde. Det är självfallet viktigt att försöka klarlägga hur man med hjälp av straffsanktioner kan vinna respekt för de regler som uppställs för människors göranden och låtanden och hur man med utnyttjande av olika påföljder kan förebygga att lagöverträdare återfaller i brott. Men den kriminalpolitiska debatten får inte ensidigt uppehålla sig vid dessa frågor. Vi måste också ställa oss frågan huruvida alla de straffsanktionerade begränsningar som samhället har uppställt för medborgarnas livsföring verkligen är rationellt grundade. Sedan vi genom brottsbalken har fått ett påföljdssystem, som torde vara ett av de mest avancerade i världen, även om det har sina skönhetsfläckar, är det enligt min uppfattning berättigat att ge prioritet åt frågan om avkriminalisering. Ett ledmotiv för kriminalpolitiken i denna del bör vara att straffbestämmelserna inte skall sträcka sig längre än nödvändigt. Straffhotet bör utnyttjas bara till att förebygga handlingar som *dels* innebär påtagligt men eller verklig fara och *dels* inte på effektivt sätt kan mötas genom skadestånd, socialvårdande insatser eller andra åtgärder som inte har straffets negativa sidor.

Granskar man brottsbalken ur den nu angivna synvinkeln finner man snart flera straffbestämmelser som utan tvivel bör kunna upphävas eller där kriminaliseringen i vart fall kan ifrågasättas. Detta sammanhänger delvis med att brottsbeskrivningarna har fått en mera generell avfattning än den kasuistiska skrivning som var bruklig i äldre tider. Relativt allmänt utformade brottsbeskrivningar krävs onekligen i många fall med hänsyn till nutida komplicerade samhällsförhållanden men det vill synas som om vissa bestämmelser har blivit alltför vaga och tänjbara. Delvis bygger kriminaliseringen i brottsbalken på synpunkter, som inte längre vinner allmän anslutning utan har kommit att förlora i betydelse i jämförelse med andra värderingar i samhället.

¹⁾ Under hösten 1970 har inom justitiedepartementet utarbetats förslag till lagändringar i de hänseenden som berörts i framställningarna. Därjämte har en kommitté tillsatts med uppdrag att utreda frågan om underlåtande av åtal m. m.

Det är framför allt straffbestämmelser av denna typ som jag syftar på och avser att exemplifiera i det följande.

Om jag i huvudsak följer brottsbalkens kapitelindelning, får jag först anledning att säga något om fosterfördrivning. Innebörden av detta begrepp bestäms genom abortlagstiftningen och kan följaktligen komma att ändras som resultat av den pågående abortkommitténs arbete. Oavsett hur indikationerna för legal abort utformas, bör enligt min mening den straffbestämmelse som riktar sig mot kvinnan själv kunna upphävas. De skäl som anförts till stöd för denna bestämmelse anser jag sålunda inte bärande. En frekvensundersökning för år 1967 visade också att det praktiskt taget inte längre förekommer några åtal enligt denna bestämmelse. Om ett straffstadgande upphör att tillämpas, är detta i och för sig en anledning att överväga huruvida stadgandet bör bibehållas.²⁾

I kapitlet om sedlighetsbrott är flera ändringar påkallade. Sålunda förekommer till en början vissa särbestämmelser om homosexuell otukt med personer i åldern 15—20 år. Det torde vara svårt att finna någon hållbar grund för att i detta avseende göra skillnad mellan homosexuella och heterosexuella handlingar. Särbestämmelserna kan alltså utgå och i stället bör stadgandet om otukt med ungdom (6:4) göras tillämpligt också på homosexuellt umgänge. Incest hör också till de företeelser inom privatlivet där en avkriminalisering kan övervägas. Det bör sålunda prövas om inte i varje fall kriminaliseringen av syskonincest kan utmönstras ur lagstiftningen. Ytterligare en straffbestämmelse bland sedlighetsbrotten som torde kunna avvaras är stadgandet om förförelse av ungdom (6:8). Detta stadgande tillämpas ytterst sällan, vilket torde förklaras av att skyddsbehovet sannolikt är tillgodosett genom bestämmelserna om koppleri. Jag vill här inskjuta, att om tiden inte anses mogen för att helt avkriminalisera en viss gärning, en lämplig mellanform kan vara att meddela föreskrift om särskild åtalsprövning såsom har skett vid åtskilliga straffbestämmelser i brottsbalken.

Ett annat av brottsbalkens kapitel som är moget för revision i vissa delar är 16 kap. om brott mot allmän ordning. En problematik som möter i detta kapitel är hur avvägningen skall ske mellan önskemålet om ordning, å ena, och vikten av fri opinionsbildning, å andra sidan. Det torde vara en ganska utbredd uppfattning att vissa av straffbestämmelserna i detta kapitel onödigt inskränker yttrandefriheten. Hit hör t ex stadgandet om brott mot trosfrid (16:9). Det kan också ifrågasättas om särskilt straffskydd behövs för rikssymboler. Av speciellt intresse i detta

²⁾ Enligt en ny undersökning för tiden 1.7.1967—31.12.70 har åtal för fosterfördrivning inte i något fall väckts mot kvinnan själv och bara i några få fall mot andra gärningsmän.

sammanhang är vidare stadgandet om uppvigling (16:5). Ett stadgande av denna innebörd kan uppenbarligen inte helt avvaras men det straffbara området bör avgränsas på sådant sätt att straffhotet inte riktar sig mot företeelser som i realiteten har karaktär av opinionsyttringar. Den senaste tidens aktioner för värnpliktsvägran har belyst svårigheterna att komma fram till en riktig gränsdragning i denna fråga. I den mån man inte är beredd att avkriminalisera gärningarna helt, finns utvägen att införa bestämmelser om särskild åtalsprövning för att undgå utredning och lagföring i fall som inte är straffvärda.

En bestämmelse i 16 kap. som kan anses innebära en onödig inblandning i privatlivet är stadgandet om sårande av tukt och sedlighet genom framställning i skrift eller bild. Det torde knappast kunna påvisas några rationella skäl för att samhället skall förhindra privat konsumtion av pornografi. Personer som vill ha pornografiska skrifter eller bilder bör få det utan att samhället skall ta på sig rollen som förmyndare och genom sina myndigheter dra upp gränser för vad som i detta hänseende skall tolereras eller inte. Det måste å andra sidan stå klart att allmänheten inte skall behöva finna sig i att mot sin vilja bli konfronterad med alster som med fog kan anses anstötliga. Barn och ungdom bör också skyddas. Något annat ändamål bör straffbestämmelserna inte fylla.³⁾

I 16 kap. finns också brottsbalkens mest tillämpade straffbestämmelse, den som kriminaliserar fylleri på allmän plats. Fylleristraffutredningen har föreslagit att den skall upphävas. Det är angeläget att detta förslag genomförs.

Ett helt annat område som torde lämpa sig för partiell avkriminalisering finner man i kapitlet om ämbetsbrott. Helt kan man inte undvara särskilda straffbestämmelser för det allmännas funktionärer i ansvarsställning men kriminaliseringen bör begränsas till de mera kvalificerade fallen. Möjligen kan man helt upphäva det allmänna tjänstefelstadgandet (20:4). Den höga standard i statlig och kommunal verksamhet som man har velat garantera genom detta stadgande kan sannolikt bättre uppnås med andra medel än straffhot. Det torde bli anledning att ta ställning till denna fråga, när ämbetsansvarskommittén har slutfört sitt arbete.⁴⁾

Hittills har jag inte hämtat något exempel från förmögenhetsbrottens område. Det innebär inte att jag anser att det saknas behov av reformer på detta område. Tvärtom behöver detta av-

³⁾ Genom sedermera vidtagna ändringar i 16 kap. BrB har en omfattande avkriminalisering skett i fråga om trosfrid, rikssymboler, uppvigling och pornografi.

⁴⁾ Kommittén har i juni 1969 lämnat ett principbetänkande om ämbetsansvaret (SOU 1969:20).

snitt av brottsbalken i särskilt hög grad revideras. Håri ligger ingenting överraskande, eftersom detta avsnitt är det äldsta i balkens speciella del. Bestämmelserna om förmögenhetsbrott bör revideras från skilda synpunkter och alltså inte bara med hänsyn till möjligheterna att avkriminalisera vissa gärningar. Sistnämnda synpunkt bör dock ägnas stor uppmärksamhet. Detta torde delvis vara en uppgift för den pågående brottmålsutredningen, som bl a har att överväga i vilka former butikssnatterierna skall bekämpas. En annan typ av bagatellbrott som har intresse i detta sammanhang är s k hotell- och taxibedrägerier. Jag skall i övrigt inte uppehålla mig mera vid förmögenhetsbrotten. Ytterligare ett exempel vill jag dock inte underlåta att nämna. Det är hämtat från kapitlet om gäldenärsbrott. Klart oredliga förfaranden som skadar borgenärernas intressen genom att minska deras utsikter till betalning bör vara straffbara också i fortsättningen. Men det är inte lika givet att man bör straffa en företagare för att han av oaktsamhet fortsätter en förlustbringande rörelse under utnyttjande av den möjlighet att få ytterligare kredit som han har därför att han driver en rörelse. Förfarandet ter sig ofta som föga straffvärt. Det kan t ex förhålla sig så att företagaren har hållit sin rörelse i gång av omtanke om sina anställda. Mot önskvärheten av att förebygga vårdslöshet mot borgenärer bör också vägas den belastning som beivrandet av detta slags brottslighet innebär för det allmänna. För utredning av gäldenärsbrott behövs särskilt kvalificerad polispersonal. Det råder brist på sådan personal och utredningarna är i sig tidskrävande. Målen handläggs därför regelmässigt avsevärd tid efter den brottsliga gärningen, inte sällan i närheten av preskriptionsgränsen. Detta förhållande är ägnat att minska den kriminalpolitiska effekten av lagföringen. Genom att slopa kriminaliseringen av vårdslöshet mot borgenärer skulle man frigöra betydande utredningsresurser. Dessa skulle i stället kunna sättas in i kampen mot de grövre formerna av förmögenhetsbrott. Hit hör också skattebrotten. En skärpning av straffen för dessa brott är nu aktuell. Det är viktigt att skärpa straffen. Minst lika angeläget är emellertid att man får ökade resurser att uppsåra och utreda sådana brott. Det är ett allvarligt missförhållande att ett stort antal skattesmitare undgår uppläckt.

De exempel som jag nu har lämnat på områden där avkriminalisering kan övervägas är inte avsedda som uttryck för någon extremt radikal kriminalpolitisk inställning. Som framgår av vad jag har sagt rör det sig i flera fall om reformförslag som redan har aktualiserats i lagstiftningssammanhang. Jag har redan nämnt abortkommittén, fylleristrafutredningen, ämbetsansvarskommittén och brottmålsutredningen och kan också erinra om kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet. Det

väsentliga är inte exemplifieringen utan mitt främsta syfte har varit, som jag förut har antytt, att framhålla en synpunkt som hittills inte har uppmärksamrats tillräckligt i den kriminalpolitiska debatten. Det är självfallet i och för sig av vikt att lagstiftningen inte innehåller straffbestämmelser som strider mot värderingarna i det moderna samhället. Men avkriminaliseringen är angelägen också från en annan synpunkt. Det är inte bra att ett mycket stort antal medborgare blir tilldömda straff. Man riskerar här en inflation som kan urholka strafflagstiftningens brottsförebyggande effekt. Denna aspekt, som ger anledning att överväga s.k. depenalisering av frekventa bagatellförseelser, är dock knappast aktuell inom den allmänna straffrätten utan har sin egentliga betydelse på specialstraffrättens, särskild trafiklagstiftningens, område.

Angelägenheten av att tillvarata möjligheterna till avkriminalisering får inte undanskymmas att det kan vara motiverat att utvidga kriminaliseringen till nya områden. Ett par aktuella exempel härpå erbjuder den nyligen föreslagna lagstiftningen mot rasdiskriminering och behovet av att skydda människors privatliv mot den nya teknikens avlyssnings- och fotograferingsmöjligheter. En modern strafflagstiftning måste vid varje tidpunkt rikta udden åt rätt håll. I detta sammanhang kan det finnas anledning framhålla, att egendomsförhållandena i dagens samhälle kan hotas inte bara av enskilda individer utan kanske i ännu högre grad av de anonyma associationerna. Konsumentintresset kan t ex behöva ett förbättrat skydd. Detta ger anledning att överväga ekonomiska sanktioner av en hos oss hittills okänd typ. Ett annat aktuellt område är miljöskyddet där, förutom andra åtgärder, också straffrättsskipning kan fylla en viktig funktion.

Till det mest aktuella och också mest löftesrika inom straffrätten hör frågan om dess internationalisering. Jag vill därför inte underlåta att ta upp ett spørsmål som gäller strafflagstiftningens tillämplighet i rummet. För närvarande gäller hos oss den ordningen att utomlands begångna brott kan beivras i Sverige oavsett om gärningen är straffbar i det land där den förövats. Det är möjligt att denna ståndpunkt är motiverad i begränsad omfattning men jag skulle gärna se att den överges som huvudregel. Likaså anser jag att man borde överväga att om än med vissa ofrånkomliga reservationer erkänna principen *ne bis in idem* på det internationella planet. En reform i denna riktning skulle innebära ett uttryck för förtroende till andra länders straffrättsskipning.

Den ganska omfattande katalog — ingalunda fullständig — över aktuella reformkrav som jag har presenterat skall inte uppfattas som kritik mot brottsbalken. Denna utgör en förnämlig kodifiering och har medfört väsentliga och framsynta reformer.

Vi skall bara inte föreställa oss att det går att slå sig till ro ett eller annat decennium efter en sådan kraftinsats. Utvecklingen i dagens samhälle har högt tempo och reformarbetet måste fortgå utan avbrott. Lagstiftningsarbetet måste organiseras på sådant sätt, att det går att få fram snabba resultat i skilda frågor samtidigt som det finns garantier för att reformerna följer ett genomtänkt kriminalpolitiskt program. För detta ändamål bör enligt min mening inrättas ett permanent organ, en kriminalpolitisk kommitté, med parlamentarisk förankring och nära anknytning till kriminologisk och beteendevetenskaplig expertis.

Dagens överläggningsämne har rubricerats „Är brottsbalken redan omodern?“ Jag skulle avslutningsvis vilja säga, att denna frågeställning inte är särskilt meningsfull. Är brottsbalken inte redan omodern, så blir den det snart, om vi inte gör någonting åt den. Det väsentliga är att vi gör klart för oss hur vi på bästa sätt skall bedriva ett modernt reformarbete på straffrättens område.

Holger Romander.

II

Professor Alvar Nelson:

Riksåklagaren Romander har i sitt inledningsanförande påvisat, att samhällsutvecklingen på många områden går så snabbt, att 1962 års Brottsbalk, som trädde i kraft med ingången av år 1965, icke i alla avseenden motsvarar dagens krav. Vad Holger Romander därvid anförde om möjligheterna till avkriminalisering av vissa gärningstyper ligger helt i linje med min egen uppfattning. Särskilt glädde det mig, att Riksåklagaren i sin verksamhet funnit kritiken mot utformningen av sedlighetsbrotten berättigad. Det är därför icke anledning för mig att kapitel efter kapitel följa de synpunkter, som redan så övertygande framförts. Endast beträffande betydelsen av den alltmera utvecklade data-tekniken för begreppen allmän handling och urkund kommer jag avslutningsvis att anföra några synpunkter. I övrigt är mitt korreferat utformat såsom en serie av allmänna reflexioner om lagstiftning och samhälle.

Utan att behöva fråga sig, vilka särskilda *förutsättningar för lagreformer* som vår generation har, kan man konstatera, att man mångenstädes i Europa just har avslutat eller står i begrepp att avsluta omfattande förändringar på strafflagstiftningens område. Östtyskland har fått en ny strafflag och Österrike står inför antagandet av en ny strafflag. I Västtyskland, där strafflagsreformen har varit aktuell under mycket lång tid, har man följt det svenska exemplet med partiella reformer med sikte på en successiv förnyelse av hela strafflagen. Om vi jämföra dessa ansträngningar i utlandet med vad vi själva ha genomfört, ha vi

anledning till lokalpatriotisk glädje. Det har lyckats oss ganska väl.

Ändå mera glädjande är det emellertid, att den just lyckligt genomförda lagreformen väckt en ny kriminalpolitisk debatt till liv. Vi möta den mindre i den juridiska fackpressen än i den politiska tidskriftsfloran. Debatten hålles levande inom stora befolkningsgrupper och föres vidare i den juridiska undervisningen. Vid alla de tre juridiska fakulteterna visa studenterna ett påtagligt intresse för tillämpade studier i straffrätt, och det har lyckats oss att tillfredsställa deras önskemål både i fråga om dogmatiska problemställningar och kriminalpolitiska studieområden. Av särskild betydelse för denna förening är det, att alla grupper önska mera faktiska upplysningar för sina ställningstaganden i rättspolitiska frågor.

Det har sagts, att Brottsbalken betecknar slutat av en lång utvecklingsperiod och samtidigt *början till en ny epok* i våra *strävanden* att skapa ett konfliktfritt samhälle genom bekämpande av brottsligheten. Hade vi icke ett avslutat stort lagstiftningskomplex, som var så väl genomtänkt och utarbetat, skulle vi icke i lugn kunna diskutera, vad som skall hända. Det är icke så, att vi drabbas av någon eftertankens kranka blekhet. Trots riksdagens påfallande passivitet, som tog sig banala, ja nästan skrämmande former, har samtiden fått en fast grundval för kriminalpolitiska övertåganden för framtiden.

De flesta av oss, som äro denna föreningens medlemmar, ha uppnått en så betryggande ålder, att framtiden blivit ganska likgiltig. Det är emellertid vår uppgift att se framåt. Det finnes många här som med rätta äro stolta över Brottsbalkens förtjänster, många som på goda grunder blivit krönta av den anledningen, men det skulle såra mig, om de sloge sig till ro.

Vi kunna aldrig upphöra att fråga oss, vilka skälen äro till samhällets beslut att stadga straff för ett visst mänskligt beteende. Denna fråga är oss desto mera angelägen som det alltmera komplicerade samhället i allt större utsträckning på sådant sätt förbjuder oss att företaga vissa gärningar.

Sådana förbud kunna icke upprätthållas och i längden heller icke försvaras, när allt flera medborgare ignorera dem. Det skulle kännas märkvärdigt att leva i ett samhälle av idel lagöverträdare. Det vore att nöta ut lagens svärd att alltid låta det komma till användning. Strafflagstiftningen blir ett maktspråk med verkan endast på minoriteter. Själva ha vi, som möjligen få inflytande på lagstiftningen, passerat det stadium, då lagstridiga handlingar utöva en lockelse på oss eller då vi medvetet eller av oaktsamhet överskrida gränsen till det straffbara området. Själv har jag nu kommit upp i den ålder, då det enligt brottsstatistiken icke erbjudes mig mycket mera än förskingring och otukt

med barn. Några medel har jag icke att förvalta och det andra har hittills icke utövat någon lockelse på mig. Jag kan därför glädja mig åt min indignation över andra.

Mycket i Brottsbalken bygger på ett *kvalitativt betraktelsesätt*, som fördömer minoriteter. Ett ogillande av avvikande grupper grundar sig emellertid icke endast på vår egen förträfflighet och det bleka minnet av tider, då vi icke voro fullt så förträffliga. Det grundar sig främför allt på uppfattningen, att vi, som tillhöra ett etablerat samhälle och äro eller ha varit i karriären, veta bäst, vad som är rätt och riktigt. Vår självgodhet är dock icke obegränsad. Det är icke politiskt möjligt att genomföra en lagstiftning, som i längden endast gagnar en minoritet. Brottsligheten utgör ett hot mot vår bild av ett idealsamhälle. Det är en lagstiftning *mot* vissa grupper av medborgare och *för* andra grupper av medborgare, som förverkligas på detta brutala sätt.

Egendomligt nog äro de flesta av oss ense om ståndpunkten, att straffhotet är den närmast till hands liggande lösningen, men att denna lösning samtidigt är den sämsta. Lyckligast vore det att konstruera reglerna för mänsklig samlevnad så, att ingen behövde bryta dem. Någon gång händer det, att vi ömma för en minoritet, men då är det av etiska skäl. När vägran att bära vapen eller ens över huvud göra tjänst inom ramen för ett totalförsvaret betingas av ett religiöst ställningstagande, känna vi olust vid användningen av straffrättsligt tvång mot vägrarna. Mindre känsliga äro vi inför annan på etiska skäl grundad vägran. Att vägra utbildning för försvar mot en regim, vars politiska system och ideologiska syn på individen och samhället överensstämmer med vägrarens grunduppfattning, uppleva vi såsom orimligt och farligt. Många av dem, som känna obehag att döma den ena eller andra gruppen av vägrare till straff, se fram emot den tid, då dessa kunna användas till att vårda vår natur eller bringa hjälp vid katastrofer. Andra fråga sig, värför just denna grupp skulle användas härtill. Det för mig väsentliga har varit att försöka nå en lösning, där erbjudandena om alternativ äro så rikliga och rimliga, att alla kunna få en samhällsnyttig sysselsättning, som passar även dem.

När det gäller *den mera allmänt förekommande brottsligheten*, har man på stora områden av bötesbrottsligheten först tillgripit summariska strafförfaranden och därefter i ökad omfattning åtalseftergift, ja rent av rapporteftergift. I Trafiknålskommitténs förslag antydes rent av möjligheten att „sylta“ förundersökningen. Hela tiden upprätthåller man emellertid principen, att gärningstypen är belagd med straff. Det blir bara så, att straffhotet alltmera sällan leder till rättegång eller ens påföljd. Tydligt menar man, att hotets existens gör det möjligt att påverka människors handlingssätt, utan att låta det träda i funk-

tion. Detta är sannoligt riktigt. Faran är emellertid, att man behåller straffhotet för länge bara därför, att sådana fall icke längre komma i förgrunden, där dess orimlighet klart framträder.

Det finns idag en tendens att vilja låta vissa grupper av bagatellbrottslighet försvinna genom att förvandla dem till föremål för blott administrativa ingripanden. Många uppfatta detta såsom blott ett utbyte av etiketter och personal. Detta är dock knappast hela sanningen. Vill man icke i främsta rummet åstadkomma, att synen på sådana överträdelser förändras? Upptagandet av en straffavgift vid felparkering eller vid glömska i ett skatteärende behöver ju icke utgöra annat än en ersättning till samhället för genomförandet av den erforderliga kontrollen. Ett annat syfte är förenat med strävandena att avkriminalisera fylleri på allmän plats. Här vill man begagna möjligheten till ingripande för hjälp vid akut vårdbehov. Jag skall emellertid icke gå vidare på detta debattområde idag.

Under den epok, som med rätta har namn efter Karl Schlyter, fanns i denna förening en särskild *öppenhet för diskussion*. Själv framlade han i offentliga program åren 1932 och 1934 regeringens syn på kriminalpolitiken såsom helhet och i fråga om delproblem. Senare ha vi ofta saknat denna öppenhet. Offentliga utredningar redovisa sällan sin ståndpunkt, förrän arbetet nått sitt slut. Endast i fråga om allmänna handlingars offentlighet gjordes med den kända promemorian av Kjellin och Erik Holmberg ett undantag. Jag tror, att denna form av inbjudan till meningsutbyte är fruktbar. Även i andra former kan man söka få fram andras uppfattningar. Särskilt viktigt synes mig detta vara vid utformningen av påföljdssystemet både på det principiella stadium, som redovisas i lagstiftningen, och på verkställighetsstadiet. Man kan då icke komma undan uppgiften att redovisa de övergripande målen och att anpassa utformningen av de särskilda påföljderna därefter. Samtidigt kan man tillsammans med dem, som utsätts för påföljderna, följa upp, om intentionerna förverkligas på ett meningsfullt sätt, och om de över huvud kunna eller böra förverkligas.

Även på ett annat område böra våra erfarenheter öppet redovisas. Det gäller icke så mycket frivården, där utvecklingen har varit alltför långsam, som anstaltsvården, där vi inlett en experimentverksamhet, som ur vissa synpunkter kan anses vara fördömlig. Vad vi saknat är en *kritisk värdering av resultat* av denna verksamhet. Kanske skulle man även på så sätt skapa förutsättningar för reformer av påföljdssystemet och verkställigheten därav. Vi gå nu mot en epok, då tvångslagstiftningen på socialrättens område kommer att upplösas. Samhället kommer att få råd och mod att överge ett repressivt, patriarkaliskt system och ersätta det med ett mycket generöst erbjudande om ser-

vice och aktiv behandling. När så sker, måste vi fråga oss, på vad sätt detta kan överföras på det straffrättsliga påföljdssystemet och kanske delvis ersätta detta. Låt oss också hoppas, att framtidens socialvård, som i samarbete med klienten skall ingripa stödjande och förebyggande och i samarbete med andra samhällsorgan undanröja de miljöer, där de underprivilegierade grupperna uppstå, skall kunna lösa något av de många problem, som uppstå vid verkställighet av påföljder.

Den samhällsvetenskapliga forskningen har slagit sönder många av juristens traditionella illusioner om den brottsliga människan. Den ofärdiga välfärden och det sociala arvet ha blivit slagord, som drabbat oss alla. Idag vågar ingen ens på trafikrättsens område upprätthålla myten om samma risk (det s.k. trafiklotteriet). Vi veta allt mera om vilka som åka fast, varför de åka fast och hur de leva. Mera återstår det för oss att inhämta om livet på våra institutioner, om relationerna mellan de intagna och funktionärerna och om kontakten mellan dessa två grupper och de överordnade myndigheterna. Mycket av irritationen i den aktuella kriminalvårdsdebatten beror på de anställdas upplevelse av kritiken mot systemet såsom riktad mot dem själva.

Till slut vill jag göra några reflexioner kring den i Brottsbalken brukade *lagstiftningstekniken*. Man frågar sig ibland, om de abstrakta formuleringar, som för mig betänkligt likna definitioner i Merkel's gamla encyklopedi, tillkommit för att förena två motstridande ståndpunkter. Å ena sidan har man legalitetsprincipens krav på tydlighet och förutsebarhet, som man, såsom jag redan antytt, kanske redan naggat i kanten genom systemet att underlåta åtal, och å den andra ambitionen att täcka oförutsedda, kanske ännu icke i praktiken mera allmänt utförda gärningar. Andra ha vid tidigare tillfällen vittnat om svårigheter inom förmögenhetsbrotten. Låt mig fästa uppmärksamheten på utvecklingen inom först den maskinella bokföringen och sedan mera allmänt genom data-tekniken på många livsområden.

Redan det välkända fallet om utnyttjandet av kreditering av misstag av ett postgirokonto (NJA 1954 s. 464) gav oss en inblick i svårigheten att använda de traditionella begreppen i fråga om besittning och urkund på händelseförloppet. Därefter har tekniken gått ännu mycket längre. Vi går över i en värld av mekaniska, faktiska upplysningar, mekaniskt reproducerade av maskiner med möjlighet till mekaniskt åstadkomna fel. Noteringarna sker icke längre i talat eller skrivet språk, och maskinernas tekniska förmåga hämmas av svårigheten att överföra deras sammanställda kunskaper till sådant språk. Själva den slutliga sammanställningen ger mottagaren förutsättningar för överblick, som tidigare saknats men icke förutsättningar att bedöma, om den samlade bilden är riktig annat än efter sina ofta

för honom dolda förutsättningar. Såvitt jag kan se, innebära dessa nya informationssystem icke enbart problem ur sekretesssynpunkt utan även i fråga om den straffrättsliga dogmatiken. Vad man ur kriminalpolitisk synpunkt önskar åstadkomma är i första hand en analys av utvecklingen och av synpunkter på sätten att motverka missbruk.

Det brukar sägas, att vi leva i förändringens tid, men så har det väl alltid varit. Emellertid har den tekniska utvecklingen skett så snabbt som aldrig förr och ideologiska debatten har lett till större omvärderingar än vi någonsin tidigare hunnit uppleva inom en generation. Ändock spårar man — kanske starkare än förr — behovet av medmänskligt ansvar. Även på strafflagstiftningens område känner man idag, att det är människor, som man lagstiftar *för* och icke människor, som man lagstiftar *mot*. Med denna upplevelse är det naturligt att samverka med dem lagstiftningen gäller, att hålla dialogen öppen och att gemensamt söka finna konstruktiva lösningar i stället för repressiva åtgärder. Att med strafflagstiftning och verkställighet därav bekämpa nya värderingar och ny teknik är förgäves. Än en gång inser man sanningen i uttrycket: „Svärdet släcker icke elden“.

Alvar Nelson.